

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

กาแฟเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญชนิดหนึ่งของไทยที่ทำรายได้ให้เกษตรกรปีละประมาณ 3,000 ล้านบาท ปัจจุบันพื้นที่ปลูกและปริมาณผลผลิตกาแฟไทย ปี 2560-2561 มีปริมาณ 11,000 ตัน จากเมื่อปี 2532 มีปริมาณรวมทั้งหมด 70,000-80,000 ตัน ขณะที่ความต้องการบริโภคภายในประเทศมีมากถึง 70,000 ตันต่อปี ทำให้ผู้ประกอบการไทยต้องนำเข้าผลผลิตจากต่างประเทศจำนวนมาก (ประชาชาติธุรกิจ. 2561. ออนไลน์) แหล่งปลูกกาแฟในภาคเหนือ มี 8 จังหวัด คือ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน น่าน ลำปาง ตาก แพร่ และอุดรดิตถ์ โดยจังหวัดเชียงรายมีพื้นที่ปลูกมากเป็นอันดับหนึ่ง จำนวน 24,305 ไร่ รองลงมาคือ เชียงใหม่ 17,113 ไร่ ซึ่งเป็น 2 จังหวัดที่มีพื้นที่การปลูกมากที่สุด ซึ่งความต้องการกาแฟอาราบิก้าในภาคเหนือมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ทั้งผลิตภัณฑ์กาแฟคั่วบดและ ธุรกิจกาแฟสดที่กำลังเติบโตขึ้นอย่างมาก ทั้งนี้ผลผลิตกาแฟอาราบิก้าที่ผลิตได้ทั้งหมดแบ่งเป็นการบริโภคภายในประเทศราว 50% และส่งออกราว 50% จึงทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของโรงงานแปรรูปในไทยที่เพิ่มขึ้น ทำให้มีการนำเข้าจากต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ความต้องการของโรงงานแปรรูปในไทยเพิ่มขึ้นจาก 70,000 ตัน ในปี 2556 เป็น 75,000 ตัน ในปี 2559 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.14 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2559) แสดงให้เห็นว่าในตลาดภาพรวมผลผลิตกาแฟ ยังเป็นที่ต้องการอยู่เป็นจำนวนมาก

บริเวณทิวเขาผีปันน้ำตะวันออก ครอบคลุม ในอำเภอลับแล อำเภอเมือง และอำเภอท่าปลา ที่มีการทำการเกษตรแบบวนเกษตร (Agro-forestry) ในรูปแบบของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำ จึงเห็นป่าไม้กระจายทั่วไปในพื้นที่สวน หรือเรียกว่าเป็นระบบการทำสวนป่าธรรมชาติ มีความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้ผลไม้ที่ปลูกมีความโดดเด่นด้านรสชาติเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผลไม้ที่ปลูกในจังหวัดอุดรดิตถ์ อาทิเช่น ทุเรียน ลองกอง ลางสาด เป็นต้น มูลค่าผลผลิตทุเรียน ลองกอง ลางสาด จากระบบวนเกษตรดังกล่าว ในปี 2558 ประมาณ 1,348 ล้านบาท หรือ ร้อยละ 17 ของ GPP ด้านการเกษตรของจังหวัดอุดรดิตถ์ (เกษภา มิ่งฉาย, 2559) ซึ่งในระบบวนเกษตรมีการปลูกกาแฟแทรกในสวนผลไม้ ซึ่งจังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ในการปลูกกาแฟ 1,994 ไร่ จำนวนครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูกกาแฟจำนวน 312 ครัวเรือน ในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอลับแล และอำเภอท่าปลา และส่วนใหญ่จะปลูกกาแฟอาราบิก้า (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมส่งเสริมการเกษตร มิถุนายน. 2560) โดยส่วนใหญ่การเพาะปลูกกาแฟในจังหวัดอุดรดิตถ์ จะมีการปลูกแซมต้นไม้ใหญ่ในสวนทุเรียน สวนลางสาดลองกอง เนื่องจากกาแฟจะได้รับแสงพอดีกับความต้องการ และได้รับแร่ธาตุอาหารและความชื้นที่เพียงพอ ส่งผลให้ต้นกาแฟเจริญเติบโตได้เร็วในระบบวนเกษตร ซึ่งผลผลิตที่ได้จะมีการนำมาขายให้แก่ผู้รับซื้อในพื้นที่ ที่มีจำนวนไม่กี่รายเท่านั้น เกษตรกรไม่มีช่องทางการจัดจำหน่ายอื่น ๆ เป็นทางเลือก ประกอบกับเกษตรกรในจังหวัดอุดรดิตถ์ส่วนใหญ่ยังไม่มีมีการแปรรูปผลผลิตกาแฟ ผลิตภัณฑ์ยังขาดอัตลักษณ์ที่จะช่วยส่งเสริมการขาย การตลาด การยกระดับคุณภาพกาแฟท้องถิ่น ที่จะสามารถเพิ่มคุณค่าในตัวสินค้า จึงส่งผลให้อำนาจต่อรองในการขายค่อนข้างต่ำ กลไกทางการตลาดที่มีการซื้อ-ขายที่ไม่เป็นธรรมได้ ทั้งๆที่ต้องการในตลาดของกาแฟมีสูงมาก

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นทำให้หน่วยงานภาครัฐ และผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ร่วมกันปรึกษาหารือเพื่อนำมาใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดอุดรดิตถ์ เพราะมูลค่าทางเศรษฐกิจเกิดจากผลผลิตทาง

การเกษตร โดยเฉพาะผลผลิตจากอำเภอลับแล โดยยุทธศาสตร์จังหวัดอุดรดิตถ์เกี่ยวข้องกับการผลิตภาค การเกษตรเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 เสริมสร้างบ้านเมืองน่าอยู่ ชุมชนและครอบครัวเข้มแข็ง มี คุณภาพชีวิตที่ดี เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรซึ่งเป็นพลเมืองหลักของจังหวัด ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์ OTOP ให้มีคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐาน และมีการบริหาร จัดการด้านการตลาดที่มีประสิทธิภาพ และเน้นประเด็นสำคัญคือ ผลไม้ท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาทุน ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยวโดยเน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์สวนผลไม้ตามภูเขา ตาม คำนิยาม “อุดรดิตถ์ เมืองมหัศจรรย์ผลไม้” และ “ภูเขากินได้” เป็นต้น ยุทธศาสตร์ที่ 4 อนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และแหล่งน้ำ และส่งเสริมพัฒนาพลังงานที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อ ส่งเสริมให้ทำการเกษตรแบบยั่งยืน ลดการทำลายป่า และลดการเกิดวิกฤติภัยธรรมชาติอย่างยั่งยืน และ ยุทธศาสตร์ที่ 5 เพิ่มศักยภาพการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว และความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ที่มี การเน้นการเสริมสร้างผู้ประกอบการที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจตลอดจนการส่งออก ซึ่งวัตถุดิบหลักของการแปรรูปก็คือ ไม้ผล เป็นต้น (ศูนย์บูรณาการพันธกิจสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ อุดรดิตถ์, 2560)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเสนอแนวคิดในการดำเนินงานวิจัยในการจัดการตลาดพืช เศรษฐกิจกาแฟในระบบวนเกษตรพื้นที่ทิวเขาผีปันน้ำตะวันออก ในเขตจังหวัดอุดรดิตถ์ เพื่อยกระดับ เศรษฐกิจฐานรากด้วยนวัตกรรมและองค์ความรู้ทางวิชาการที่สามารถตอบโจทย์การพัฒนาช่องทางการจัด จำหน่ายผลผลิตกาแฟพืชเศรษฐกิจในระบบวนเกษตร โดยเน้นการบริหารจัดการแบบครบวงจรห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) บนพื้นฐานของศักยภาพ (Potential) และอัตลักษณ์ของกาแฟอุดรดิตถ์ พัฒนาตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ สู่ปลายน้ำโดยการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุนการผลิต การพัฒนาคุณภาพเมล็ดกาแฟสู่ มาตรฐานสากล การผลิตกาแฟเฉพาะถิ่นและการเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปกาแฟ เพื่อการสร้าง รายได้ด้วยเกษตรมูลค่าสูงจากกลไกการอนุรักษ์ป่า เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเชิงนโยบายของจังหวัดในการสร้าง ระบบการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ และฐานข้อมูลที่สามารถใช้เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างรายได้ที่เกิด จากพืชผลต่างๆ ในระบบวนเกษตรอย่างเป็นรูปธรรม เกิดการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร และ ผู้ประกอบการในพื้นที่ สร้างการตลาดแบบใหม่ ซึ่งเป็นกลไกหลักในการเพิ่มมูลค่าผลผลิตมวลรวมของจังหวัด (GPP) ได้ และเกิดความยั่งยืนจากการใช้ผลผลิตทางเกษตรมูลค่าสูงในการดึงงบประมาณจากแหล่งลงทุนต่าง ๆ มาในพื้นที่ได้ โดยการสร้าง อัตลักษณ์ของการทำเกษตรแบบวนเกษตร เป็นส่งเสริมให้มีการเพิ่มพื้นที่วน เกษตรมากขึ้น นอกจากจะส่งผลให้มีการเพิ่มรายได้ให้เกษตรกร เพิ่มผู้ประกอบการนวัตกรรมในพื้นที่ให้กับ จังหวัดแล้ว ยังสามารถลดความเสียหายการทำเกษตรกรรมจากภัยธรรมชาติ และลดความเหลื่อมล้ำจากกลไก การตลาดในปัจจุบันได้ โดยมุ่งหวังให้มหาวิทยาลัยได้ปฏิบัติพันธกิจในลักษณะของมหาวิทยาลัยพันธกิจ สัมพันธ์ (Engagement University) และการตอบโจทย์ของการปรับยุทธศาสตร์ Re-Profiling ของ มหาวิทยาลัยในประเด็นเกษตร อาหาร และสิ่งแวดล้อม ภายใต้การขับเคลื่อนประเทศไทยสู่เป้าหมายของการ หลุดพ้นกับดักจากรายได้ปานกลางในเรื่องของเกษตรและอาหาร ในทิศทางการพัฒนาThailand 4.0 ที่ สอดคล้องกับการพัฒนาจังหวัดอุดรดิตถ์ ทั้งนี้ เพื่อให้มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ได้ปฏิบัติพันธกิจที่สนองต่อ ปรัชญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 อย่างเต็ม ศักยภาพต่อไป

คำถามวิจัย

1. สถานการณ์การตลาดพืชเศรษฐกิจกาแฟในจังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นอย่างไร
2. พฤติกรรมผู้รับซื้อผลผลิตกาแฟในระบบวนเกษตร จังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นอย่างไร
3. การพัฒนารูปแบบช่องทางการจัดจำหน่ายพืชเศรษฐกิจกาแฟในระบบวนเกษตร จังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การตลาดพืชเศรษฐกิจกาแฟในระบบวนเกษตร จังหวัดอุดรดิตถ์
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมผู้รับซื้อผลผลิตกาแฟในระบบวนเกษตร จังหวัดอุดรดิตถ์
3. เพื่อพัฒนารูปแบบช่องทางการจัดจำหน่ายพืชเศรษฐกิจกาแฟในระบบวนเกษตร จังหวัดอุดรดิตถ์

เป้าหมายและการวัดผลสำเร็จของโครงการวิจัย

1. งานวิจัยต้องการขับเคลื่อนให้เห็นผลภายใน 12 เดือน
2. เพิ่มช่องทางการตลาดพืชเศรษฐกิจกาแฟในระบบวนเกษตร จังหวัดอุดรดิตถ์
3. ออกแบบระบบการจัดการตลาดพืชเศรษฐกิจกาแฟในระบบวนเกษตร

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่

1. สถานการณ์การตลาด หมายถึง การวิเคราะห์สถานการณ์การผลิตด้วยแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด 1) Product 2) Price 3) Place และ 4) Promotion ราคาผลผลิตที่ออกสู่ตลาด ความเพียงพอของผลผลิตต่อความต้องการ รายได้จากการขายผลผลิต รวมถึงวิถีการตลาด/เส้นทางการเคลื่อนย้ายผลผลิตจากแหล่งเพาะปลูกไปสู่ผู้บริโภคคนสุดท้าย ในแต่ละระดับของการตลาด

2. รูปแบบช่องทางการจัดจำหน่าย หมายถึง โครงสร้างของช่องทางที่ใช้เพื่อเคลื่อนย้ายสินค้าจากผู้ผลิต/ธุรกิจไปยังตลาดหรือผู้บริโภค ซึ่งจะมีตัวกลางทางการตลาดเป็นตัวที่ช่วยเสริมช่วยกระจายผลผลิตหรือสินค้าไปยังผู้บริโภคชั้นสุดท้าย

3. พฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึง การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค พ่อค้าคนกลางผู้รับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรในแต่ละระดับตลาด เพื่อค้นหา (6Ws 1H) ได้แก่ 1) กลุ่มเป้าหมายของตลาด 2) วัตถุประสงค์ที่ผู้บริโภคต้องการซื้อ 3) สาเหตุในการซื้อ 4) บุคคลที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อ 5) ช่วงเวลาในการซื้อ 6) สถานที่/แหล่งในการซื้อ และ 7) ขั้นตอนหรือกระบวนการในการตัดสินใจเลือกซื้อ

4. ผลผลิตกาแฟ หมายถึง ผลผลิตกาแฟในระบบวนเกษตร รวมถึงผลผลิตจากการแปรรูปจากวัตถุดิบกาแฟ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ชาดอกกาแฟ ในพื้นที่ตำบลบ้านดำนานาขาม อำเภอเมือง พื้นที่ตำบลแม่พูล อำเภอลับแล และพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุดรดิตถ์

5. ระบบการผลิตวนเกษตร หมายถึง รูปแบบการใช้ผลผลิตทางการเกษตร ในระบบวนเกษตรมาสร้างมูลค่าเพื่อให้มีรายได้ โดยจะต้องมีการควบคุมปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลต่อการสร้างรายได้ และการจัดการคุณภาพการผลิตของผลผลิตทางการเกษตรในระบบวนเกษตร โดยใช้ ฐานข้อมูลชนิดพันธุ์ และสภาพการเจริญเติบโตของไม้ผลพันธุ์พื้นเมืองประกอบไปด้วย การสำรวจ รวบรวม และอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นเมือง ที่เจริญเติบโต และให้ผลผลิตได้ในระบบวนเกษตร รวมทั้งการศึกษาข้อมูลพันธุ์พืชเบื้องต้น แหล่งที่ตั้งของพันธุ์ และการกระจายตัวของพันธุ์กรรมพืช ศึกษาลักษณะประจำพันธุ์ ประเมินคุณค่าพืชพันธุ์พืช การจัดเก็บจัดเก็บข้อมูลที่ได้ให้เป็นระบบและ จัดทำเป็นฐานข้อมูลพืชเพื่อนำมาใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน และระบบสารสนเทศการสร้างมูลค่าจากไม้ผลพันธุ์พื้นเมืองในระบบวนเกษตรประกอบไปด้วย ฐานข้อมูลภูมิสารสนเทศรายแปลง ฐานข้อมูลศักยภาพการแปรรูป ฐานข้อมูลปัจจัยทางกายภาพพื้นที่ ระบบพยากรณ์การผลิต และระบบพยากรณ์เพื่อการแจ้งเตือนภัยธรรมชาติของการผลิตในระบบวนเกษตร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลผลที่จะได้ (Output)
รูปแบบช่องทางการจัดจำหน่ายพืชเศรษฐกิจแก่ในระบบวนเกษตร
2. ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้ (Outcome)
สร้างรายได้จากรูปแบบช่องทางการจัดจำหน่ายพืชเศรษฐกิจแก่ในระบบวนเกษตร
3. ผลกระทบที่คาดว่าจะได้ (Impact)
การรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ผลกระทบของโครงการ

1. องค์กรความรู้รูปแบบการจัดการตลาดพืชเศรษฐกิจแก่ในระบบวนเกษตร จังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นต้นแบบที่สามารถนำไปพัฒนาระบบการตลาดพืชเศรษฐกิจในระบบวนเกษตรของพื้นที่อื่น ๆ
2. ผลการวิจัยที่ได้นำไปพัฒนาประยุกต์ใช้ในการวางแผนกำหนดกลยุทธ์การจัดการตลาดของพืชเศรษฐกิจในระบบวนเกษตรให้เกิดรายได้ที่ยั่งยืนกับพื้นที่อื่น ๆ ได้
3. ผลผลิตของพืชเศรษฐกิจในระบบเกษตรของจังหวัดอุดรดิตถ์ มีคุณค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค มีผลผลิตออกสู่ตลาดจำนวนมาก
4. เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่เกษตรกรผู้ผลิต ผู้ประกอบการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร และคนกลางในช่องทางตลาด มีรายได้เพิ่มพูนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง